

VALİ PLINIUS'UN MEKTUPLARI IŞIĞINDA BİTHYNİA BÖLGESİ VE İZMİT

Özlem GENÇ*

Anadolu coğrafyası hangi dönem ya da uygarlık incelenirse incelenin bir köşesinden çeşitli miktarlarda bilgi verebilen zengin bir geçmişe sahiptir. Bu tarihî mirası miladın birkaç bin yıl öncesine götürmek mümkündür. Ancak tarihî araştırmalarda geriye gidildikçe pek çok zorlukla karşılaşmaktadır. Bunlardan belki de en önemlisi araştırmak istenilen dönem hakkında bilgi veren materyallerin zamanın etkilerine karşı koyamayarak tahrip ya da çoğunlukla yok olmasıdır. Elbette tarihî devirlere girilmiş olmakla birlikte, özellikle milattan önceki dönemde yazının çoğunluk tarafından kullanılmıyor olması da yazılı malzemeye ulaşma şansını azaltmaktadır. Ayrıca sözünü ettiğimiz coğrafya çok sayıda savaş ve istila da yaşamış, üzerinde devletler kurulup yıkılmış, pek çok halk için bir geçiş yolu, köprü olarak kullanılmıştır. Bu nedenler çoğaltılabilir, ancak gerçek şu ki hemen her coğrafya için geçerli olduğu gibi, Anadolu coğrafyası için de yazılı haldeki malzeme ya da daha açık bir ifadeyle tarihî metinler büyük önem taşımaktadır. Bildirimize konu ettiğimiz Plinius Mektupları bu açıdan bakıldığında paha biçilmezdir. Zira bu mektuplar miladın ilk yıllarına ilişkin, hem genel olarak Avrupa, özel olarak Roma ve Hristiyanlık tarihini hem de Anadolu – özellikle Kuzeybatı Anadolu – tarihini yakından ilgilendiren çok değerli bilgiler sunmaktadır. Bu aşamada bizim için önemli olan ise İzmit hakkında az da olsa bilgi veriyor olmalarıdır. Hepsinden önce sorulması gereken belki de ilk soru bu mektupları yazan kişinin kim olduğudur.

Gaius Plinius Caecilius Secundus (Genç Plinius)

Hayatı

Plinius, İmparator Nero'nun idaresi döneminde miladi 61 yılının sonları ya da 62 yılının başlarında doğmuştur. Novum Comum yani bugün Kuzey İtalya'da Como gölünün güneyindeki Como kasabası halkındandır. 18 yaşına kadar ismi Publius Caecilius Secundus'tur, bugün bilinen ismi ise dayısı Gaius Plinius Secundus (Yaşlı Plinius)' un isteği üzerine kendisine verilmiştir.¹ Caecili ailesi varlıklı ve ünlü bir ailedir, babası Lucius Caecilius Cilo'nun mal varlığı olduğu bilinmektedir. Çocukken babası ölmüştür (M.S. 79) ancak annesi Plinia, o 18 yaşındayken halen hayattadır. Caecili ailesi gibi Plini ailesi de Comum'da önemli bir ailedir ve Plinius babasından olduğu kadar annesinden de miras edinmiştir.

* Yrd. Doç. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, e-mail: ozlmgnc@gmail.com.

1 J. D. Duff, Ed., Plinius Caecilius Secundus, *C. Plini Caecili Secundi Epistularum Liber Sextus*, Cambridge University Press, UK, 1906, s. vii.

İmparatorların yönetimindeki Roma toplumu üç sınıflı bir toplumdur; senatörler, equites² ve geriye kalanlar. Senatörler yüksek aristokrasiye mensuptur ve alt sınıflardan bir uçurumla ayrılmışlardır. Bu seçkin gruba girmek bazı resmî görevlere (honores) seçilmekle elde edilirken adaylar senatörler tarafından seçilmektedir. En alt kademelerden biri olan quaestorluğa³ seçilen kişi senatör olmaktadır ve adli bir suçtan dolayı sürgün edilmedikçe ömrünün sonuna kadar senatör olarak kalmaktadır. İşte bu, Plinius tarafından seçilen kariyerdir. Ancak kendisine ismini veren dayısı Yaşlı Plinius asla bir senatör olmamıştır. O birçok imparatorun yakın arkadaşı olan bir equestir ve kariyeri yeğenininkinden oldukça farklıdır.⁴ *Natural History* adlı bir eserin de yazarı olan⁵ Yaşlı Plinius orduda çeşitli görevler almıştır, ölümü sırasında ise bir donanmanın amiralidir. 79 yılındaki Vezüv Yanardağı patlaması sırasında hayatını kaybetmiştir.⁶

Eğitimi, annesi, dayısı ve askerî birliklerinin birçok kez tahta geçmesi için teklifte bulunmasına rağmen imparatorluk morunu⁷ kuşanmayı reddettiği için türüne az rastlanır bir insan olarak kabul edilen⁸ vasisi Virginius Rufus gözetiminde sürdüren Plinius, gençliğinden itibaren kendini mektup yazmaya adanmıştır. 14 yaşında Yunanca bir Trajedi yazmış, Quintilian nezaretinde belagat çalışmıştır.⁹ Diğer bir hocası ise retorik ustası olarak kabul edilen Yunanlı Nicetes Sacerdos'tur.¹⁰

İlk kamu görevi 18 yaşındadır. Mahkemede avukat vasfıyla bir konuşma yapmıştır.¹¹ Daha sonra pek çok resmî görev üstlenmiştir. Bunlardan en ilginç askerî olanıdır. 82 yılında¹² Suriye'deki askerî birlikte tribunus militum¹³ olarak görev yapmıştır. Roma'ya döndüğünde quaestorluk için aday olmuş ancak yasa bu görev için 25 yaş şartını getirdiği için olamamıştır.

Yüksek memurluk kariyerinde dört önemli görev üstlenmiştir: quaestorluk, tribunusluk, praetorluk¹⁴ ve consullük.¹⁵ Son ikisi arasında yasa gereği iki yıl geçmelidir. İlk görevine İmparator Domitianus (81-96) tarafından atanmıştır ve bu görev Haziran 89'dan Mayıs

2 Yazar burada şövalyeler şeklindeki bir çevirinin çok yanlış olduğunu en iyisinin o kelimeyi hiç kullanmamak olduğunu belirtmektedir.

3 Quaestorlar, praetor ya da consullerin vekilidirler. Ceza ve disiplin davalarının soruşturulmasıyla görevlidirler ancak aynı zamanda mali nitelikli yönetsel işlerle de ilgilenmişlerdir. Consullerin hastalanması ya da yaralanması durumunda da onların yerine geçmişlerdir. V. Diakov, S. Kovalev, *İlkçağ Tarihi*, c. 2, Çev.: Özdemir İnce, Yordam Kitap, 2. Basım, İstanbul, 2011, s. 55.

4 Duff, C. Plini..., s. viii.

5 John Paul Heironimus, Trans., "Selected Letters of The Younger Plinius", *Classics in Translation*, vol. II: Latin Literature, Ed.: P. L. McKendrick, H. M. Lowe, University of Wisconsin Press, USA, 1980, s. 361.

6 Duff, C. Plini..., s. ix.

7 Roma tarihinin en erken dönemlerinde mor renk kraliyetin işaretiydi. David Matz, *Vioces Of Ancient Greece And Rome*, ABC-CLIO, USA, 2012, s. 82.

8 Heironimus, "Selected...", s. 361.

9 William Smith, *A New Classical Dictionary*, Harper & Brothers Publishers, New York, 1860, s. 682.

10 P. G. Walsh, *Plinius The Younger Complete Letters*, Oxford University Press, UK, 2006, s. Xiii.

11 Duff, C. Plini..., s. x.

12 Ferit Baz, "Considerations For The Administration of The Province Pontus et Bithynia During The Imperial Period", *CEDRUS The Journal of MCRI*, Cedrus I (2013), İstanbul, s. 267. Bu görev kimi kaynaklarda bir ay, kimi kaynaklarda bir yıl olarak verilmektedir.

13 Piyade komutanı anlamına gelmektedir. Roma'da Cumhuriyet dönemi sonlarında görev yapan yüksek rütbeli subaylardır. Bugün aşağı yukarı albay rütbesine denk gelmektedir. Bir birlikte altı tribunus militum bulunmaktadır. Halk meclisince seçilen bu askerler, yüksek resmi görevli konumundaydılar. M. C. Howatson, Ed., *Oxford Antikçağ Sözlüğü*, Çev.: Faruk Ersöz, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2013, s. 955.

14 Roma'da başlangıçta yürütme yetkisini elinde tutanlar için kullanılan bu terim, kralın yerini alan iki yüksek devlet memurunu tanımlamaktadır. Howatson, *Oxford...*, s. 776. Sonraları praetorların her birine ötekinin aldığı karara müdahale hakkı verilmiş, bu da praetorları aldıkları kararlar konusunda birbirlerinin onayını almak zorunda bırakmıştır. Praetorlar sık sık birbirlerine danışmak zorunda kaldıkları için onlara, consul (danışman) denilmeye başlanmış ve bu sıfat giderek askeri unvanın yerini almıştır. Diakov ve Kovalev, *İlkçağ...*, s. 55.

15 Roma'da kurulan Cumhuriyet rejiminin en yüksek icrai makamıdır. İki kişiden oluşan bu makamda consullerin birbirlerinin verdiği kararlara itiraz etme hakkı vardır. Senelik olarak seçilirler ve memuriyetleri bittikten sonra, görevde iken yaptıklarından dolayı yargılanamazlardı. Halil Demircioğlu, *Roma Tarihi*, 1. Cilt, 5. Baskı, TTK, Ankara, 2011, s. 72.

90'a kadar sürmüştür. Plinius artık bir yüksek memurdur. İmparatorluk quaestoru olarak temel görevi imparator ile senato iletişimini sağlamak,¹⁶ imparatorun senatoya gönderilen mesajları okumaktır. Roma'da kaldığı süre boyunca bu görevi sürdürmüştür. Sonraki görevi 91-92 yıllarında üstlendiği tribunusluktur. Bu dönemde tribunusların gücü imparatorlar tarafından tekel altına alınmıştır, senatonun müzakerelerine başkanlık etmekle görevlidirler ve imparator isterse, heyetin bir kararını veto edeceklerdir. Plinius bu görevi ciddiyle yürütmüştür çünkü tribunuslar dokunulmazdır ve bu görevin onu bir yıl mahkemelerden uzak tutacağını ve böylece mahkeme başkanları ve diğer konuşmacılarla yarış içine girmek zorunda kalmayacağını düşünmüştür.

93-94 yılında praetor olan Plinius'un bu döneme ait suskunluğundan, onun bazı praetorlar tarafından üstlenilen adli görevlerin hiçbirini yerine getirmediği anlaşılmaktadır. Bu görevde kutlanan eğlencelerden sadece bir kez bahsetmiştir. Bu dönem 96 yılında ölen İmparator Domitianus'un son yılları olduğu ve özellikle yüksek memurlar için bir terör yönetiminin uygulanması nedeniyle zor geçmiştir, bu nedenle Plinius nasıl davranacağı konusunda fena halde sorun yaşamıştır.

Plinius yüksek memurluk kariyerinin en önemli görevi olan consullüğe İmparator Traianus¹⁷ (98-117) idaresinde kavuşmuştur. Eski arkadaşı Cornutus Tertullus ile birlikte 100 yılının Eylül ayında consul olmuştur. Adet olduğu üzere görevinin ilk günü senatoda yaptığı konuşmasında bu unvanı ona verdiği için Traianus'a teşekkür etmiştir.¹⁸ Bu söylevine Panegyricus¹⁹ denilmektedir.²⁰

Bir tür memuriyet ifade eden yukarıdaki görevlerinin dışında, Plinius'un consullüğü öncesi ve sonrası yaptığı bazı küçük görevler de vardır. İlk iki görevi imparatorluğun mali işlerini yürütmektir. Hayatının en zor işi ise mali defterler üzerine çalışmaktır. Praetorluğunun sonunda Domitianus tarafından başkan olması için iki arkadaşıyla birlikte askerî harcamalar için kurulan²¹ hazineye atanmıştır. Hazine başkanlarının praetor görevini ifa etmiş olmaları gerekmektedir. Praefectus aeraris militaris²² denilen bu hizmetinden dolayı büyük kazanım elde etmiş, askerlere emekliliklerinde para ödemiştir. Bu görevi 96'ya kadar sürdürmüş, iki yıl sonra İmparator Nerva (96-98) tarafından bir kat daha meşakkatli bir işe, kamu hazinesi başkanlığına (praefectus aerarii Saturni)²³ atanmıştır. Bu hazine tüm imparatorluğun mali işlerini, eyaletlerdeki vergi kontrolünü sağlayan²⁴ imparatorluk hazinesi (fiscus) ile paylaşılan hazinedir. Bu görevi consulken de yürütmeye devam etmiştir. Ardından muhtemelen 103 yılında augurluk²⁵ görevine getirilmiştir. Bu göreve kendi isteğiyle geldiği arkadaşına yazdığı bir mektubunda "*beni tebrik et*"²⁶ ifadesini kullanmasından anlaşılmaktadır.

105'ten 107'ye kadar yürüttüğü bir başka görev şehir kanalizasyonlarının, Tiber²⁷ kıyılarının ve kanalının kontrolüdür (curator alvei Tiberis et riparum et cloacarum urbis).

16 John Granger Cook, *Roman Attitudes Toward The Christians*, Mohr Siebeck, Germany, 2010, s. 140.

17 Richard Alston, *Aspect of Roman History*, Routledge, USA, 1998, s. 7.

18 Duff, *C. Plini...*, s. xii.

19 Panegyrikos sözcüğü övgü konuşması, şenlik konuşması anlamına gelmektedir. Yunanca'daki genel toplantı, kalabalık toplantı anlamına gelen panegyris sözcüğünden türemedir. Howatson, *Oxford...*, s. 686.

20 Smith, *A New...*, s. 682.

21 Stephen Benko, *Pagan Rome And Early Christians*, Indiana University Press, USA, 1986, s. 5.

22 Baz, "Considerations...", s. 267.

23 Aerarium: Capitolium tepesi eteğindeki Saturnus Tapınağı'nda saklanan Roma devlet hazinesidir, bazı resmi devlet belgelerini de içermektedir. Howatson, *Oxford...*, s. 10.

24 Walsh, *Plinius...*, s. xiv.

25 Kuş bilicilik ya da kuş falı bakıcılığı görevidir. Kanatlı hayvanların hareketlerine bakılarak niyetlenen işin Tanrılar tarafından onaylanıp onaylanmadığı anlaşılmaktadır. Howatson, *Oxford...*, s. 122.

26 "Gratularis mihi, quod acceperim auguratum", *Plinius Letters I*, Trans: W. Melmoth, Rev.: W.M.L. Hutchinson, Heinemann, Great Britain, 1931, s. 286.

27 James Holoka, "Plinius The Younger", *From Polis To Empire The Ancient World*, Ed.: A. Traver, Greenwood Press, USA, 2002, s. 307.

O dönemde büyük su taşmaları tüm halk için sorun teşkil ettiğinden bu çok önemli bir görevdir.

Plinius tüm bu resmî görevlerinin yanında avukatlığa yeni bir uygulama getirmiş, yaptığı işlerden hiçbir ücret almamıştır.²⁸ 18 yaşındayken²⁹ avukat olarak çalıştığı ilk mahkeme tartışmalı miras konularıyla ilgilenen centumviri³⁰ mahkemesidir. Praetorlar huzurunda görülen adli davalarda adına rastlanmayan Plinius, senatörlerin eyaletlerini yanlış yönettikleri ile ilgili davalarda beş kez yer almıştır. İlki 93 yılındadır ve Baebius Massa'yı³¹ İspanya'da görevini kötüye kullandığı için yargılamıştır.³² Sonuncusu ise 106 yılındadır, burada Bithynialıların şikâyetlerine karşı Varenus'u³³ savunmuştur. Yaşı ilerledikçe mahkemelerde konuşmak yerine yargıca yardım ettiği görülen Plinius, bu görevi sırasında savunma yapmamış yargıç kürsüsünde oturmuştur.

Son görevinde, Eylül 111'de³⁴ Traianus tarafından, farklı kaynaklarda Strymonis³⁵ ya da Thynia³⁶ olarak da adlandırılan, Bithynia eyaletine, ters giden işleri düzeltmek için gönderilmiştir. İmparatorluk bünyesindeki eyaletlerin bazıları direk senato tarafından yönetilirken, diğerleri imparator ve onun elçileri tarafından yönetilmektedir. MÖ 27'de Augustus³⁷ ve senato arasında yapılan bölünmede izlenen ilke son zamanlarda oluşturulan eyaletlerin imparatora bağlanması şeklindedir. Buralarda askerî güce daha çok ihtiyaç vardır. Bithynia senatoryal bir eyalettir ve oy çoğunluğuyla yıllık olarak seçilen praetor seviyesindeki³⁸ proconsuller³⁹ tarafından yönetilmektedir.⁴⁰ Plinius'un atandığı dönemde eyalet istenilmeyen bir durum içindedir. Şöyle ki; bölgenin önde gelen yöneticilerinden Julius Bassus ve Rufus Varenus'un da adının karıştığı skandallar olmuştur,⁴¹ mali kaynaklarda sorun vardır, Roma yönetimi tarafından fazlasıyla çekinilen gizli gruplar ve cemiyetler yaygındır ve kamu binaları yıkık döküktür. Traianus bu nedenle eyaleti senatoya bağlı olmaktan çıkarıp kendi kontrolüne almış ve reformların uygulatıcısı olarak Plinius'u

28 Duff, *C. Plini...*, s. xiii.

29 Cook, *Roman...*, s. 138.

30 Türkçe çevirisi 100 adam anlamına gelen bu mahkeme, hukuk davalarına bakan özel bir mahkemedir. Cumhuriyet döneminde 105, imparatorluk döneminde ise 180 kişiden oluşmuştur. Çoğunlukla mal varlığı ve mirasla ilgili uyuşmazlıklarda yargıçlar kurulu işlevi görmüştür. Howatson, *Oxford...*, s. 177.

31 İspanya'nın güney ucunda bulunda Baetica bölgesinin valisidir, yanlış yönetimi nedeniyle suçlanmıştır. Steven H. Rutledge, *Imperial Inquisitions: Prosecutors and Informants From Tiberius To Domitian*, Routledge, UK, 2001, s. 70.

32 Yedinci kitabın 33. Mektubu bu konuyla ilgilidir ve arkadaşı ünlü tarihçi Tacitus'a yazılmıştır. Plinius burada senatonun Herennius Senecio ile birlikte kendisini, Baetica eyaletinin avukatı olarak Baebius Massa'ya karşı görevlendirdiğini belirtmektedir. "Dederat me senatus cum Herennio Senecio advocatum provinciae Baeticae contra Baebius Massam..." *Plinius Letters II*, Trans: W. Melmoth, Rev.: W.M.L. Hutchinson, Heinemann, Great Britain, 1927, s. 86. Herennius Senecio, Tacitus'un verdiği bilgiye göre dönemin tarih yazarlarından biridir. Charles W. Hedrick, *History and Silence: Purge and Rehabilitation of Memory In Late Antiquity*, University of Texas Press, USA, 2000, s. 163.

33 İmparator Traianus döneminde, 102/3 yıllarında Bithynia eyalet valiliğini yapan senatörün, Bilecik'te bulunan bir stelde yazan tam adının Rufius Varenus olduğu düşünülmektedir. N. Eda Akyürek Şahin, "Unter Der Statthalterschaft Des rufius Varenus In Bithynien Ehren Die Trikkeanoi Ihren Wohltäter Achaikos", *Gephyra*, Vol: 9, 2012, Abstract, <http://www.ua.sciary.com/journal-scientific-gephyra-article-232818>.

34 Benko, *Pagan...*, s. 5.

35 Smith, *A New...*, s. 837.

36 Smith, *A New...*, s. 890.

37 Roma'da imparatorluğun kurucusu ve ilk imparatorudur, tam adı Gaius Julius Caesar Octavianus'tur. Jonathan Edmondson, Ed., *Augustus*, Edinburg University Press, Great Britain, 2009, s. 1.

38 Carlos F. Norena, "The Social Economy of Plinius's Correspondence With Traianus", *American Journal of Philology* 128, The Johns Hopkins University Press, 2007, s. 243.

39 Roma'da bir consulün ya da praetorun mutlak yürütme yetkisi yıllık görev süresi bitiminde askeri nedenlerden dolayı bir yıl daha uzatılabilirdi ve söz konusu devlet görevlisinin bir consulün yerine proconsul olarak yürütme yetkisini elinde tuttuğu kabul edilirdi. Howatson, *Oxford...*, s. 782.

40 Sonraki imparatorlardan biri olan Diocletianus (ö. 312) 284 yılında yönetime geldiğinde imparatorluğun yönetim yapısında değişiklik yapılmıştır. Buna göre topraklar doğu ve batı olarak ortadan bölünmüş, idare Augustus unvanlı iki imparator ve onlara yardımcı olacak ve gelecekteki imparatorlar olacak Sezar unvanlı iki kişinin, yani 4 kişinin eline bırakılmıştır. Bu dönemde topraklar diyakozluk olarak bilinen geniş birimlere, diyakozluklar da eyaletlere bölünmüştür. Dört kişi tarafından yönetme sistemi kaldırıldığında eyalet ve diyakozlukların yapısına dokunulmamıştır. İmparatorluk dört yerel birime bölünmüş ve her biri senatör sınıfından seçilerek imparator tarafından atanan bir "praetorian prefect" tarafından yönetilmiştir. Tønnes Bekker-Nielsen, Ed., "The Bithynian Cities Under The Later Empire", *Urban Life and Local Politics in Roman Bithynia*, BSS, 7, Aarhus University Press, Denmark, 2008, s. 159.

41 Walsh, *Plinius...*, s. xv.

seçmiş,⁴² ona askerî disiplin, sosyal ve politik oluşumların yasaklanması ve belediye inşaat işlerinin kontrolü gibi konularda talimatlar vermiştir.⁴³ Yalnız burada Plinius'un consule has bir yetkiyle değil, daha ziyade proconsule has bir yetkiyle çalıştığı belirtilmelidir. Bu, Plinius'un eyaletteki otoritesinin seleflerinden büyük olmadığı anlamına gelmektedir. Selefleri gibi o da sadece 6 lictor,⁴⁴ ile birliktedir. Oysa consul yetkisi olanların 12 lictoru vardır. Bu durumda Plinius, Bithynia'nın öteki valilerinden farksızdır.⁴⁵ Diğer valilerden belki de en önemli farkı deneyimsiz olmasıdır. Bu durum pek çok konuda imparatorun tavsiyelerini istemesinden de anlaşılmaktadır. Ancak bu dezavantaja rağmen imparator ile olan yakınlığı avantajı olmuştur.⁴⁶

Sadece mektuplar değil söylevler⁴⁷ ve şiirler de yazan Plinius, üç kez evlenmiş ancak çocuk sahibi olamamıştır. İlk eşi bilinmemektedir. İkinci eşi 97'de ölmüştür ve o, bu eşinden neredeyse hiç bahsetmemektedir. Bu eşinin annesi Pompeia Celerina zengin ve soylu bir hanımdır, damadı ile hep arkadaşça bir ilişki içinde bulunmuştur. Kendisinden çok daha küçük olan üçüncü eşi, Como'lu Fabatus'un büyük kızı Calpurnia'dır.⁴⁸ Altıncı kitapta ona yazılmış iki mektup vardır.

Plinius'un Bithynia'dan dönüp dönmediği şüphelidir ve döndüğünü gösteren hiçbir kanıt yoktur. Buradan gönderdiği son mektubunun tarihi muhtemelen Ocak 113'tür ve yine muhtemelen 115'ten önce ölmüştür ancak Bithynia'da ölüp ölmediği bilinmemektedir.⁴⁹

Plinius'un vasiyetiyle memleketine bıraktığı geniş mal varlığının bir kısmı bina yapımında bir kısmı da genel banyo (hamam) yapımında kullanılmıştır. Bina bitirildiğinde Plinius'un bağışlarını gösteren bir yazıt da eklenmiştir. Geleneğe göre yazıt, onun resmî görevlerinin bir listesini içermekte, Bithynia'daki görevi ile başlamakta, quaestorluğu öncesi ifa ettiği görevleri ve askerî hizmeti ile son bulmaktadır. Ortaçağda bir dönem bu yazıtın yer aldığı levha Milano'ya götürülmüş, burada altı parçaya bölünmüş ve dört parçası St. Ambrose Kilisesi'ndeki bir mezarın içine gömülmüştür. Birisi hariç tüm parçalar halen kayıp olsa da, yazıt 1442'de Milano'da kopyalanmış olduğundan metnin tümü bilinmektedir. Yazıt Plinius'un resmî görevlerinin listesini ve sırasını verdiği için büyük bir öneme sahiptir. Ayrıca aynı yazıt ölüm tarihinin önemli bir ipucunu da vermektedir. Yazıtta yer verilen çeşitli unvanlar arasında, Traianus'un 114'te aldığı bilinen *optimus* unvanına yer verilmemiştir. Bundan dolayı Plinius'un bu tarihten önceki bir zamanda, hayatının 52 ya da 53. yılında öldüğü varsayılmaktadır.⁵⁰

Plinius, bugün tüm bilim dünyası tarafından tanınan, kendi döneminde yaşamış Romalı yazarların edebi faaliyetleri hakkında çok şey söylemiştir. Ancak pek çok modern yazar kendisini ikiyüzlülük, düzenbazlık ve yalancılıkla suçlamış, avukatlık nitelikleri sorgulanmıştır. Hristiyanlar tarafından ise filizlendirdikleri yeni dinin günahkâr zorbası olarak suçlanmıştır. Genç Plinius olarak tanınan yazar, Marcus Antonius ya da Julius Ceasar gibi göz önünde ünlü bir Romalı, bir kahraman ya da yıldız olmamıştır. Hatta sıklıkla Romalılar tarafından aynı adlı dayısı ile karıştırılmıştır.⁵¹ Ancak mektupları bize dönemin tarihini aydınlatacak paha biçilemez bilgiler vermektedir.

42 Duff, *C. Plini...*, s. xiv.

43 A. N. Sherwin-White, *The Letters Of Plinius*, Oxford University Press, UK, 1998, s. 543.

44 Üst düzey devlet görevlilerinin ve bazı rahiplerin önünden giden hizmetlilerdir. Tek sıra halinde yürüyen bu kişilerin görevi devlet görevlisinin gelişini duyurmak ve yolu kalabalıktan temizlemektir. Sayıları görevin önemine göre değişmektedir. Howatson, *Oxford...*, s. 546.

45 Norena, "The Social...", s. 243.

46 Baz, "Considerations...", s. 267.

47 Bu söylevlerini düzeltmesi için arkadaşı Lupercus'a göndermiştir. Smith, *A New...*, s. 453.

48 Smith'e göre Fabatus Calpurnius dedesi, C. Caecilius babasıdır. Smith, *A New...*, s. 303, 682.

49 Duff, *C. Plini...*, s. xv.

50 Duff, *C. Plini...*, s. xvi.

51 Rex Winsbury, *Plinius The Younger: A Life In Roman Letters*, Bloomsbury Publishing, UK, 2014, s. 1.

Mektuplar ve Bithynia Bölgesi

Plinius'un yaşadığı dönemde insanlar genellikle 10 milden⁵² uzak aralıkla birbirlerinden ayrı yaşamaktadırlar. Haberleşmeyi zor hale getiren bu uzaklık antik dünyada mektubun, bir ulağın dışında, fiziki olarak uzak biriyle temasa geçmenin tek yolu olarak kullanılmasını zorunlu kılmıştır.⁵³ Bu nedenle bahsi geçen dönemde eyalet valileri ve imparatorlar da mektuplarla haberleşmektedirler.

Plinius'a ait olan mektup koleksiyonu 10 kitaptan oluşmaktadır. Onuncu kitapta, 71 tanesi Plinius'dan Traianus'a, 50 tanesi Traianus'dan Plinius'a yazılmış 121 mektup bulunmaktadır. İlk 15 mektup 98-102/3 yılları arasında İtalya'da, geri kalanları Bithynia'daki proconsullüğünden itibaren yazılmışlardır.⁵⁴ Mektupların ortak özelliği Roma üst sınıfının günlük hayatını canlı bir şekilde yansıtmalarıdır. Mektuplarda seyahatler, sosyal ilişkiler, mahkemeler, senatodaki uygulamalar, edebi uğraşlar ve daha pek çok konuya yer verilmiş,⁵⁵ Roma üst sınıfının zevk ve alışkanlıklarına, karşılıklı sosyal mecburiyetlerine, rekabet ve hırslarına, genellikle ölümcül olan politik güç oyunlarına değinilmiştir.⁵⁶

Plinius, kendi mektuplarını yayımlayan ilk Romalıdır.⁵⁷ Ancak mektuplar yazıldıkları sırayla kronolojik olarak basılmamıştır.⁵⁸ Plinius bunu kanıtlar nitelikte ilk mektubunda arkadaşı Septicius Clarus'a şöyle yazmaktadır: “*Sen sıklıkla az bir özenle yazdığım mektupları toplamam ve yayımlamam için beni zorluyorsun. Ben onları zaman sırasını koruyarak değil (çünkü tarihi yazmıyordum) ama elime geldiği şekilde bir araya getirdim.*”⁵⁹ Sonuç olarak kitaplar kısa aralıklarla ayrı ayrı yayımlanmıştır. Traianus'a 111-113 yılları arasında yazdığı mektupların bulunduğu 10. ve sonuncu kitabın Plinius'un ölümünden sonra arkadaşları tarafından yayımlandığı düşünülmektedir.⁶⁰

Burada değinilmesi gereken bir diğer husus mektupların gerçekten Traianus ve Plinius tarafından yazılıp yazılmadığıdır. Diğer yazılarıyla karşılaştırılabildiği için Plinius cephesinden gönderilen mektupların bizzat kendisi tarafından yazıldığı konusunda şüphe yoktur. Ancak Traianus'un bizzat yazdığı pek olası değildir. Bilindiği üzere her imparatorun mektuplarını okuyan ve cevaplayan kâtipleri vardır. Elbette bunların imparatorun bağımsız hareket ettiği düşünülmemelidir, ancak Traianus'un gelen mektupları- ki sadece Plinius'dan değil pek çok yerden mektuplar almaktadır- başından sonuna tamamen okuduğu ve cevapladığı ihtimal dâhilinde değildir.⁶¹

Roma imparatorluk döneminin belki de en ünlü sivil yöneticisi olan Plinius, edebi mektup türünü keşfiyle ünlenmiştir. Cümlelerde ve paragraflarda yan cümle ve kelimeleri sanatsal bir şekilde dengeleyen yazarın kelime dağarcığı da zengindir. Özellikle onuncu kitaptaki mektuplar onun dürüst, işine bağlı ve insancıl olduğunu göstermektedir. Aynı mektuplar Roma döneminden günümüze gelen en geniş idari mektuplaşmayı sağlamakta,⁶² Roma eyalet yönetiminin bir betimlemesi olarak karşımıza çıkmaktadır.⁶³ Traianus döneminin

52 16.09344 km.

53 Jo-Ann Shelton, *The Women of Plinius's Letter*, Routledge, USA, 2013, s. 7.

54 Norena, “The Social...”, s. 240.

55 Heironimus, “Selected...”, s. 361.

56 Winsbury, *Plinius...*, s. 3.

57 Duff, *C. Plini...*, s. xvii.

58 Greg Woolf, “Plinius's Province”, *Rome and The Black Sea Region*, BSS, 5, Ed.: Tønnes Bekker-Nielsen, Aarhus University Press, Denmark, 2006, s. 96.

59 “*Frequenter hortatus es, ut epistolas, si quas paulo accuratius scripsissem, cilligerem publicaremque. Collegi non servato temporis ordine (neque enim historiam componebam), sed ut quaeque in manus venerat*”, *Plinius Letters I*, s. 2.

60 Duff, *C. Plini...*, s. xviii.

61 Norena, “The Social...”, s. 251.

62 Robert E. Van Voorst, *Jesus Outside the New Testament*, Wm. B. Eerdmans Publishing, USA, 2000, s. 23-24.

63 Michael P. McHugh, “Plinius The Younger”, *Encyclopedia of Early Christianity*, Vol. I, Second Edition, Ed.: Everett Ferguson, Taylor&Francis, USA, 1999, s. 928.

belge açısından yoksun olması⁶⁴ da bu mektupların değerini artırmaktadır. Mektupların üslup açısından bir diğer önemi şiir ve düzyazı geleneğini bir arada sunmalarıdır.⁶⁵ Plinius mektuplarını yazarken kendini tekrar etmemiş, bir konudan diğerine atlamamış ya da geri dönmemiştir. Her bir mektup tek bir konuyla ilgilidir. Mektuplarda yer verilen herkes, ölmedikçe ya da sürgüne gönderilmedikçe, övülmüştür.⁶⁶ Ayrıca bu mektuplardan Plinius'un Hristiyanlar hakkında detaylı bilgiler sunan ilk Romalı yazar olduğu da anlaşılmaktadır.⁶⁷

Mektupların Hristiyanlık tarihi açısından önemine kısaca değinmek gerekirse, söylenmesi gereken belki de ilk şey yazdıkları dönemin Hristiyanlığın ilk yılları olduğudur ve imparatorluğun miladi birinci ve ikinci yüzyılında -Plinius'un mektupları hariç- Hristiyanlığa dair pek bilgi yoktur. Üstelik bu mektuplar Hristiyanların kaleminden değil daha değerli olarak bir paganın kaleminden çıkmıştır. Dolayısıyla Hristiyan-pagan mücadelesinin ilk kayıtlarıdır.⁶⁸ Mektuplardan bu konuda anlaşılan bir diğer şey Hristiyanların işkence görmesinin ilk kez karara bağlandığı ya da en azından bir imparator tarafından onaylandığı dönemin Traianus (98-117) dönemi olmasıdır.⁶⁹ Kimilerine göre Hristiyanlık bu dönemde Plinius ve Traianus tarafından dava konusu olabilecek bir suç kabul edilirken,⁷⁰ kimilerine göre Traianus Hristiyanları küçük bir problemden daha fazlası olarak görmemiştir.⁷¹

Mektuplar dönemin kadınları hakkında da önemli bilgiler vermektedir. Örneğin mektuplardan anlaşılmaktadır ki, 1. ve 2. yüzyılda yaşayan kadınlar aile içinde karar verilmesine karışabiliyorlardı. Mal varlığına sahip olabiliyorlardı ama bu malların idaresinde özgür bir iradeleri yoktu. Baba evlerinden miras alabiliyorlar ancak bu miras çocuklarına kalamıyordu, çünkü çocuklar kocanın baba tarafından sayılıyordu. Bunu sağlamak için kadın baba evinden getirdiği mal varlığını kocasının baba tarafına geçiriyordu.⁷²

Bithynia bölgesinin sınırlarını kesin olarak belirlemek zor olmakla birlikte, genel olarak kabul edilen Kadıköy'den Samsun'un doğusuna kadar olan Kuzey Anadolu'yu kapsadığıdır. Ünlü coğrafyacı Strabon'un verdiği bilgiye göre Bithynia'yı, doğudan Paflagonya, kuzeyden Karadeniz, batıdan Propontis (Marmara Denizi), güneyden Misya⁷³ ve Frigya sınırlandırmıştır.⁷⁴ Yüzölçümü yaklaşık olarak 40.000 kilometrekaredir. Arazinin genişliği valilerin ve geri kalan yönetim kadrosunun sorumluluklarını artırmıştır. Bu durum bölgenin tümüne vali atanan Plinius'un sürekli seyahatlerinden de açıkça anlaşılmaktadır. Plinius'un ziyaret ettiği bu şehirler arasında Nicaea (İzmit), Amisos (Samsun), Prusa (Bursa) ve Nicomedia yani İzmit de vardır.⁷⁵

Antik edebi eserlerde Bithynia eyaletin başkentinin neresi olduğuna dair bilgi olmamakla birlikte, pek çok modern araştırmacı eyalet merkezinin Nicomedia olduğunu düşünmektedir.⁷⁶

Plinius'un mektuplarında Nicomedia ile ilgili verdiği bilgiler çok kısa ancak çok değerlidir. Değerli olmasının en önemli sebebi bu dönemde bölgeye dair verilerin çok az

64 C. P. Jones, "A New Commentary On The Letters Of Plinius", *Phoenix*, vol:22, no:2, (Summer, 1968), s. 111.

65 Ilaria Marchesi, *The Art Of Plinius's Letters*, Cambridge University Press, UK, 2008, s. 7.

66 Duff, *C. Plini...*, s. xix.

67 Eric Rebillard, *Early Christianity*, Oxford University Press, UK, 2010, s. 22.

68 Benko, *Pagan...*, s. 5.

69 John C. Dwyer, *Church History*, Paulist Press, USA, 1998, s. 69.

70 Paul A. Holloway, *Coping With Prejudice: 1 Peter In Social-Psychological Perspective*, Mohr Siebeck, Germany, 2009, s. 47.

71 Richard A. Lobban, *Historical Dictionary of Ancient and Medieval Nubia*, Scarecrow Press, USA, 2004, s. 391.

72 Shelton, *The Woman...*, s. 22.

73 Bugünkü Balıkesir ve civarına antik dönemde verilen isimdir.

74 "Bithyniam ab ortu definiunt Paphlagonas... a septentrione Ponticum mare... ab occasu Propontis, a meridie Mysia et Phrygia..." C. Müllero, F. Dübner, *Strabonis Geographica*, vol. I, Paris, 1853, s. 482.

75 Baz, "Considerations...", s. 262.

76 Baz, "Considerations...", s. 263.

olmasıdır. Yine de bölge geneliyle ilgili verilen çeşitli bilgiler sayesinde İzmit ile ilgili de bir takım sonuçlara ulaşılabilir.

Plinius mektuplarında İzmit ismi Nicomedia şekliyle ilk kez 10. kitabın 25. mektubunda şöyle geçmektedir:

“Efendim, vekil Servilius Pudens, 24 Kasım’da Nicomedia’ya geldi ve beni uzun bekleyişin rahatsızlığından kurtardı”⁷⁷

Burada kullanılan vekil sıfatı Latince *legatus*’u karşılamaktadır ancak bu kelimenin yardımcı, elçi ya da temsilci⁷⁸ anlamlarına da geldiği unutulmamalıdır. Başka bir deyişle Servilius’un Plinius’a yardımcı olmak için gelmiş birisi olduğu bilinmeseydi,⁷⁹ Plinius’un ifadesinden yola çıkılarak, merakla beklenen bir haber getirmiş temsilci ya da bir elçi olduğu da düşünülebilirdi. Servilius Pudens hakkında incelenen kaynaklarda başka bir bilgi bulunamamıştır.

Diğer mektupta genel bir usulsüzlük Nicomedia ve İznik özelinde verilmiştir. Plinius’un ifadesi şöyledir:

“Birçok kentte, özellikle Nicomedia’da ve İznik’te, çalışma cezasına⁸⁰ mahkûm edilenler, kamu görevlisi⁸¹ kölelerin resmî işleriyle meşgul oluyorlar ve ayrıca kamu görevlisi köleler gibi maaş⁸² alıyorlar. Belki verilmiş cezalardan nasıl kurtulduklarını soracaksın: ben de araştırdım ama hiçbir şey bulamadım. Mahkûm edilmiş olanların yer aldığı resmî kararlar ortaya konuluyorken, hiçbir kayıta özgür olanlar gösterilmiyor.”⁸³

Bu mektuptan rahatlıkla anlaşılmaktadır ki, her ne kadar Roma’ya uzak olsa da, Roma için geçerli olan idari ve cezai kurallar Bithynia eyaleti ve dolayısıyla eyalet merkezi⁸⁴ olarak kabul edilen İzmit için de geçerlidir. Bu durum Roma’nın ne kadar tutarlı bir idareye sahip olduğunu da göstermektedir. İzmit’te de kamu görevlisi köleler vardır ve bazı işler onlar tarafından görülmektedir.

Diğer yandan İzmit’te kanuna aykırı uygulamaların var olduğu da anlaşılmaktadır. Mektuptan, aslında köle olmadığı halde işlediği suç nedeniyle, geçici olarak,⁸⁵ devlet yararına işlerde çalışma cezası verilen bazı kişilerin, devlete ait kölelerin işlerini⁸⁶ üstlendikleri anlaşılmaktadır. Bu aykırı uygulamanın kabul edilebilir düzleme uygun hale

77 “Servilius Pudens legatus, domine, VIII. Kal. Decembres Nicomediam venit meque longae expectationis sollicitudine liberavit”, *Plinius Letters II*, Trans: W. Melmoth, Rev.: W.M.L. Hutchinson, Heinemann, Great Britain, 1915, s. 306.

78 Sina Kabağaçaç, Erdal Alova, *Latince-Türkçe Sözlük*, Sosyal Yayınlar, İstanbul, 1995, s. 341.

79 Latince *legati juridici* denilen bu görevliler ilk kez Flavians Hanedanı döneminde imparatorluk eyaletlerine imparator tarafından atanmış yardımcılarıdır. Marion Kettling Torchia, *Traianus and Civic Autonomy In Bithynia: A Study Of The Governments Of Nicæa, Nicomedia And Prusa*, Doktora Tezi, Yale University, 1969, s. 57.

80 Resmi kaynaklarda sıklıkla geçtiği şekliyle, Latince *Opus Publicum* denilen bu cezanın mahiyeti açıkça bilinmemekle birlikte, Roma’daki kamu işlerine, imparator tarafından bir şehir için öngörülen duvar ya da tapınak işlerine ya da bir valinin emri altında yapılan işlere işaret ettiği kabul edilmektedir. Fergus Millar, *Rome, The Greek World, And The East*, vol. II, University of North Carolina Press, USA, 2004, s. 132. Ceza mecburi kamu hizmeti şeklinde Türkçeleştirilebilir.

81 Latince *Servus Publicus* denilen bu köleler resmi olarak devlete ait, devlet için çalışan kölelerdir. Roma’da ve bağlı belediyelerde, memurların işlerinde, tapınaklarda görevlendirilirler. Daha nitelikli köleler mali işlerde ve sekreterlik hizmetine alınırlar. Adolf Berger, *Encyclopedic Dictionary of Roman Law*, vol.43, part 2, The Lawbook Exchange, Ltd., USA, 2008, s. 706.

82 Bazen eski suçlular da olabilen kamu köleleri, lağımları ve kamu banyolarını temizlemek ya da yolları onarmak gibi aşağı düzey kentsel görevler karşılığında maaş alırlardı. Maud W. Gleason, “Greek Cities Under Roman Rule”, *A Companion To The Roman Empire*, Ed.: D. S. Potter, Blackwell Publishing, UK, 2010, s. 234.

83 “In plerisque civitatibus, maxime Nicomediae et Niceae, ... in opus damnati ... publicorum servorum officio ministerioque funguntur, atque etiam ut publici servi annua accipiunt ... ut poenis in quas damnati erant exsolventur: et ego quaesivi, sed nihil comperi ... Ut decreta, quibus damnati erant, proferebantur, ita nulla monumenta, quibus liberati probarentur”, *Plinius Letters II*, s. 314, 316.

84 Karl Loewenstein, *The Governance Of Rome*, Martinus Rihhoff, Netherlands, 1973, s. 424.

85 William Warwick Buckland, *The Roman Law Of Slavery*, Cambridge University Press, UK, 2010, s. 403.

86 Aynı durum Antik Yunan’da da söz konusudur. Devlet hizmetinde düzenli maaş ile çalışan köleler vardır. Bunlar gardiyanlık, güvenlik görevliliği, meclis yazmanlığı, ağırlık ve uzunluk ölçüleri görevliliği ve çeşitli mali görevlerden oluşan önemli resmi işleri yerine getirmektedirler. Güven Bakırezer, “Antik Yunan Düşüncesinde Kölelik”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, c.63, S. 1, Ankara, 2008, s. 22.

getirildiğini aldıkları maaş sayesinde anlamak mümkündür. Çünkü bir çalışanın maaş alabilmesi, devlet kademesinde resmî olarak kabul edilmiş olmasına bağlıdır. İşverenlerin bu gibi hükümlü kişileri işe aldıklarına bakılırsa, işverenlerin çalışanları hakkında detaylı bir inceleme yapmadıkları anlaşılmaktadır.

Anlaşılan başka bir şey, bu gibi usulsüzlüklerin, her şeyin daha sıkı kontrol edildiği büyük şehir ya da başkentlerde de olsa, son derece gizli kapaklı yapılıyor olabilmesidir. Öyle ki Plinius gibi eyalet yöneticisi sıfatındaki bir kişinin, olayın nasıl meydana geldiği yönündeki araştırmaları bile sonuç vermemiştir. Bizim için burada önemli olan ifade “*özellikle Nicomedia ve Niceae*” ifadesidir, zira buradaki “özellikle” kelimesi bize, daha çok bu kentlerde, hükümlülere kontrol eden mekanizmanın düzgün çalışmadığını göstermektedir.

Hükümlülerin suçsuz insanlar gibi ellerini kollarını sallayarak kamu işlerinde üstelik ücret alarak çalışmaları bu kişilerin nasıl olup da özgür kaldıkları sorusunu akla getirmektedir. Sorunun cevabı olarak akla gelen belki de ilk seçenek rüşvet olabilir. Bahsi geçen dönemde var olan bir gerçeklik olduğu bilinmesine karşın, hem genellikle devlet görevlileri arasında yapıldığından⁸⁷ hem de bu cezanın nüfusun alt sınıfındaki⁸⁸ yoksul halka verildiği bilindiğinden, rüşvet seçeneği akla yakın görünmemektedir.

İzmit’e dair diğer bir bilgi şöyle verilmiştir:

“...*Nicomedia*’da çok büyük bir yangın, birçok özel mülkü ve yolun iki ayrı tarafındaki iki kamu binası olan *Gerusia* ve *Isis Tapınağı*’nı yıktı. İlk olarak şiddetli rüzgâr, sonra da eminim böylesine bir felaketin başıboş ve hareketsiz seyircileri olarak durmuş insanların tembelliği onun daha geniş bir alana yayılmasının sebebiydi ve diğer taraftan hiçbir yerde ne kamu malı bir yangın söndürme aleti, ne yangın kovası, kısacası yangın söndürmek için hiç bir araç yoktu. Bunlar kısa bir süre önce emrettiğim gibi, hazırlanacaklar. Efendim, sen, sadece 150 kişiden oluşan bir itfaiyeciler birliğinin kurulması gerektiğini düşünüp düşünmediğini değerlendir. Ben işçi olmayan birinin kabul edilmemesine özen göstereceğim...”⁸⁹

Mektupta bahsedilen kamu binalarından ilki olan *Gerusia*’nın işlevine dair farklı görüşler öne sürülmüştür. Bunlardan bazıları senato binası, sıradan bir ev, bir hastane türü, bir yoksul ya da düşkünler evi, ihtiyacı olan kişiler için bir barınak, yaşlılığın zaaflarından dolayı aciz olan kişilerin kendi kendilerine bakımlarını yapabilmeleri için bir yer olduğu şeklindedir.⁹⁰ Ne amaçla kullanıldığı kesin olarak bilinmemektedir.

İkincisi ise Tanrıça Isis adına yapılmış bir tapınaktır. Isis çok eski zamanlarda Mısır dünyası için *tüm hayatın tanrıçası* olarak kabul edilen bir tanrıçadır. O, Büyük Hanımefendi, Cennetin Kraliçesi ve Ay Tanrıçasıdır. Aynı zamanda tahıl, yağmur ve rüzgâr tanrıçasıdır.⁹¹ Bu kadar uzak yoldan, Propontis’in tüm kıyılarına⁹² ve tabii *Nicomedia*’ya nasıl geldiği ise ticaret ile açıklanmaktadır.⁹³

87 Gökçe Türkoğlu Özdemir, “Roma Hukukunda Rüşveti Önlemeye Yönelik Düzenlemeler”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, c. 9, Özel Sayı, İzmir, 2007, s. 1200.

88 Berger, *Encyclopedic...*, s. 610.

89 “...*Nicomediae* vastissimum incendium multas privatorum domos et duo publica opera quamquam via interiacente, *Gerusian* et *Iseon* absumpsit. Est autem latius sparsum primum violentia venti, deinde inertia hominum, quos satis constat otiosos et immobiles tanti mali spectatores perstitisse; et alioqui nullus usquam in publico siphon, nulla hama, nullum denique instrumentum ad incendia compescenda. Et haec quidem, ut iam praecepi, parabuntur. Tu, domine, dipsice, an instituendum putes collegium fabrorum dumtaxat hominum CL. Ego attendam, ne quis nisi faber recipiatur...””, *Plinius Letters II*, s. 318.

90 William Ouseley, “Historical Notices Of *Nicomedia*, The Ancient Capital Of *Bithynia*”, *Transactions Of The Royal Society Of Literature Of The United Kingdom*, vol. I, part II, J. Murry, London, 1829, s. 31.

91 Sharon Kelly Heyob, *The Cult Of Isis Among Women In The Graeco-Roman World*, Brill, Belgium, 1975, s. 1.

92 R. E. Witt, *Isis In The Ancient World*, The Johns Hopkins University Press, USA, 1971, s. 149.

93 Witt, *Isis...*, s. 48.

Latince *vigiles* (bekçiler, gözcüler) denilen Roma itfaiyesi, MÖ 23 yılında meydana gelen yangından sonra Augustus tarafından kurulmuştur. MS 6 yılında olan başka bir yangından sonra Augustus bu kez 7000 azatlıdan oluşan bir birlik oluşturmuştur.⁹⁴ Altı yıllık hizmetten sonra tam vatandaşlık verilen azat edilmiş bu köleler, yangın baltaları, yangın kovaları, çok etkili olmayan deri hortumlar ve el pompaları ile teçhizatlandırılmıştır.⁹⁵ Bu bilgilerin verilmesinin amacı Roma'nın itfaiye teşkilatına yabancı olmadığını göstermektir. Plinius, eyalet başkentinde de böyle bir teşkilatın olması gerektiğini imparatora bildirmiş ve görüş istemiştir. Burada şaşırtıcı olan eyalet başkenti olacak kadar önemli addedilen bir şehirde yangın anında kullanılacak teçhizatın bulunmuyor olmasıdır. Ayrıca bu mektuptan bir eyalet valisinin kendi başına herhangi bir topluluğa izin vermesi gibi bir durum olmadığını da çıkarmak mümkündür. Zira Plinius vali sıfatıyla gerekli teçhizatın derhal hazırlanmasını emredebiliyorken, iş bir birlik kurmaya gelince imparatora danışma lüzumu duymuştur. Anlaşılan başka bir husus Plinius'un bu teşkilatı istiyor olmasıdır çünkü ifadesinde imparatora bu konuyu düşünmesini ama teşkilata alınacak kişilere bizzat dikkat edeceğinden de şüphe duymamasını belirtmektedir. Belki de Traianus'un vereceği cevabı ya da endişelerini büyük oranda tahmin etmektedir. Zira Traianus bu teklifi şu şekilde reddetmiştir:

*"...aynı amaç için bir araya gelmiş kişiler, kısa sürede tıpkı siyasi birlikler gibi olacaklar. Bu yüzden ateşi söndürmeye yardımcı olabilecek araçların edinilmesi ve hatta durum gerektirecek olursa, halkın da bu iş için toplanmasıyla, bunların bizzat kullanılmaları için mülklerin sahiplerinin uyarılması daha iyidir."*⁹⁶

Cevaptan anlaşıldığı kadarıyla Traianus hem halkın huzurunu bozma hem de idareyi zor durumda bırakma ihtimali olacak bir örgütlenmeyi istememektedir. Her ne kadar bu mesleki bir örgütlenme olsa da sonradan bunun siyasi bir hal alacağı öngörülmüştür.

İzmit'e ait sıradaki mektup şehre su nakli ile ilgilidir:

*"Efendim, Nicomedialılar, henüz bitirilmeden terk edilmiş, bir su kemeri için üç milyon 329 bin sestersius ödediler, hatta bu kemer yıkıldı; yine başka bir kemer için 200 bin sestertius ödediler. Bu da terk edilince, tüm parayı yanlış bir şekilde yitiren bu insanların suya sahip olmaları için yeni bir harcamaya ihtiyaçları oldu. Ben bizzat kendim çok saf bir su pınarına ulaştım...ancak öncelikle eskiden olan şeyin yine olmaması için, sizin tarafından ya bir kanal ustası ya da bir mimar gönderilmesi gereklidir."*⁹⁷

Sestersius denilen para birimi, Romalılar tarafından çok yüksek tutarların ifade edilmesinde⁹⁸ dahi kullanılan küçük gümüş sikkedir. Ödeme yapılırken en çok kullanılan para *denarius*⁹⁹ olmasına rağmen Romalılar parayı ifade ederken *sestersiusu* tercih etmişlerdir.¹⁰⁰ Değer açısından dört *sestersius* bir *denarius*a denk gelmektedir. *Denariusun* ağırlığı zamana göre değişmekle birlikte yaklaşık 4,5 gramdır.¹⁰¹ Dolayısıyla bir *sestersius* yaklaşık 1.125 gram gümüşe denk gelen bir para birimidir.

94 Howatson, *Oxford...*, s. 987.

95 Frank Richard Cowell, *Life In Ancient Rome*, The Berkley Publishing Group, USA, 1980, s. 16.

96 "... qui in idem contracti fuerint hetaeriae aequae brevis fiet. Satius itaque est comparari ea, quae ad coercendos ignes auxilio esse possint, admonerique dominos praediorum, ut et ipsi inhibeant, ac, si res poposcerit, accursu populi ad hoc uti", *Plinius Letters II*, s. 320.

97 "In aquae ductum, domine, Nicomedenses impenderunt sestertium XXX CCCXXIX, qui imperfectus adhuc relictus ac etiam destructus est: rursus in alium ductum erogata sunt CC. Hoc quoque relicto novo impendio est opus, ut aquam habeant, qui tantam pecuniam male perdiderunt. Ipse perveni ad fontem purissimum, ... Et in primis necessarium est mitti ita te vel aquilegem vel architectum, ne rursus eveniat, quod accidit", *Plinius Letters II*, s. 322.

98 Howatson, *Oxford...*, s. 691.

99 Howatson, *Oxford...*, s. 858.

100 Charles Knight, *Penny Cyclopaedia*, vol. XXI, W. C. and Sons., London, 1841, s. 297.

101 Howatson, *Oxford...*, s. 691.

Mektuptan anlaşılan şehirde genel bir su sıkıntısı yaşanmaktadır. Taştan yapılan su kemerleri tüm yapıların en pahalıları arasında yer almasına¹⁰² rağmen, sorunu çözmek için halk iki kez su kemeri inşa etmeye kalkmış ancak yarım bırakmışlardır. Sonuç itibarıyla şehir yine su sorunuyla karşı karşıyadır, bunu çözmek için Plinius bizzat girişimde bulunmuş ve bir kaynak keşfetmiştir. Ulugün vd'e göre¹⁰³ bahsi geçen kaynak Paşa Suyu'dur. Çünkü Plinius kaynağı kendisinin bulunduğunu ifade etmektedir ve Paşa Suyu dışında İzmit'in kuzeyinde ve doğusunda başka güçlü bir su kaynağı yoktur, küçük bir kaynak için de bu kadar masraf yapılamaz.

Mektupta dikkati çeken bir diğer husus Plinius'un kanal çalışması için sınırları oldukça geniş olan eyalet içinden ustalara görev vermeyip, kilometrelerce uzaktan usta istiyor olmasıdır. Bunun sebebi eyaletteki mimarlara ya da ustalara güvenmemesi olabileceği gibi, Roma'daki sağlam ve görkemli yapılardan kendi eyaletinde bulunmasını istiyor olması da olabilir.

İmparator ise cevabında usta gönderip göndermemek konusuna değinmemiş ancak Plinius'a bu konuyla ilgilenmesini ve suçluları araştırıp bulmasını iletmiştir.¹⁰⁴ Yalnız imparator aynı kitabın başka bir mektubunda Plinius'a, deneyimli ve becerikli kişilere sahip olmayan hiçbir eyaletin olmadığını, onların Roma şehrinden gönderilmesinin daha kısa süreli bir yöntem olduğunu düşünmemesi gerektiğini çünkü Roma'ya da Yunanistan'dan geldiklerini belirtmiştir.¹⁰⁵ Bu ifadelerden Traianus'un Bithynia'ya usta göndermek konusunda istekli olmadığı anlaşılmaktadır.

Nicomedia'dan bahseden bir diğer mektup şöyledir:

“Nicomedia'nın sınırında çok büyük bir göl var. Mermerler, meyveler, ağaçlar, keresteler bu göl üzerinden ortalama bir masraf ve gayretle, yola kadar gemiler vasıtasıyla, oradan büyük bir emek ve daha büyük bir masrafla yük arabalarıyla denize kadar götürülmektedir. Bu yüzden gölü denizle bağlamak istiyorlar. Bu iş çok fazla el istiyor; ama bunlar ileride azalmazlar. Çünkü hem arazilerde hem de özellikle kentte çok miktarda insan var... Geriye, göl denizden daha yüksek midir dikkatlice araştırarak, bir arazi mühendisini ya da bir mimarı, sana uygun görünüyorsa, göndermen kalıyor. Bu bölgenin ustaları 40 cubit daha yüksek olduğunu iddia ediyorlar. Ben aynı bölge civarında kral tarafından açılmış bir su yolu buldum, ama bu yolun çevredeki tarlaların nemini çekmek için mi ya da gölü nehre bağlamak için mi açıldığı belirsizdir, zira yarım bırakılmış. Kralın ölümünden mi, işin tamamlanması konusundaki umutsuzluktan mı durdurulduğu da şüphelidir.”¹⁰⁶

Plinius'un burada sözünü ettiği göl Sapanca Gölü'dür.¹⁰⁷ Yapılan plan ise bu göl ile batısındaki İzmit Körfezi yani Marmara Denizi arasında bağlantıyı sağlayacak bir kanal açılmasıdır.

102 Ben Russell, *The Economics Of The Roman Stone Trade*, Oxford University Press, UK, 2013, s. 27.

103 Yavuz Ulugün, Muhittin Bakan, Taner Aksoy, *Kocaeli ve Çevresi Tarihi II, Roma Dönemi Bithynia*, KYOD Tarih Yayınları, İzmit, 2007, s. 190.

104 “...Sed medius fidius ad eandem diligentiam tuam pertinet inquirere, quarum vitio ad hoc tempus tantam pecuniam Nicomedenses perdiderint...”, *Plinius Lettres II*, s. 324.

105 “...Nulla provincia est, quae non peritos et ingeniosos homines habeat; modo ne existimes brevius esse ab urbe mitti, cum ex Graecia etiam ad nos venire soliti sunt”, *Plinius, Letters II*, s. 328.

106 “Est in Nicomedensium finibus amplissimus lacus. Per hunc marmora, fructus, ligna, materiae et sumptu modico et labore usque ad viam navibus, inde mango labore, maiore impendio vehiculis ad mare devehuntur. Itaque mari committere cupiunt. Hoc opus multas manus poscit; at hae porro non desunt. Nam et in agris magna copia est hominum et maxima in civitate... Superest, ut tu libratores vel architectos, si tibi videbitur, mittas, qui diligenter exploret, sitne lacus altior mari, quem artifices regionis huius quadraginta cubitis altiores esse contendunt. Ego per eadem loca invenio fossam a rege percussam, sed incertum, utrum ad colligendum humorem circumiacentium agrorum an ad committendum flumini lacum, est enim imperfecta. Hoc quoque dubium, intercepto rege mortalitate an desperato operis effectum.” *Plinius Letters II*, s. 330.

107 John Bagnell Bury, *History Of The Later Roman Empire*, St. Martins Press, USA, 1958, s. 447.

Sapanca Gölü, Nicomedia'nın yaklaşık 29 km doğusunda bulunmaktadır (Resim 1) ve bu dönemde Nicomedia bölgenin önemli bir ticaret merkezidir. Plinius gölü geçerek gelen kereste, mermer ve tahıl ürünlerinin aynı zamanda bir ihracat merkezi olan şehre kara yolu ile gelişinin su yolu taşımacılığına oranla çok daha pahalı olduğunu görmüş¹⁰⁸ ve bu iki suyu bir kanalla bağlayarak hem maliyeti düşürmek hem de taşımacılığı kolaylaştırmak istemiştir.

Nicomedia'ya taşınan ürünlerin Sapanca Nehri ötesinde bulunan hangi yerden geldiği tam olarak bilinmemekle birlikte, tahılın, verimli regio Tarsia¹⁰⁹ ve aşağı Sakarya'dan, kereste ve odunun, Boz Dağ zincirinde, özellikle Sapanca Dağı mevkiinde, Sakarya'nın güneydoğu ormanlarından getirildiği düşünülmektedir.¹¹⁰ Mermer konusunda ise Roma İmparatorluğu'nun Anadolu'da sahip olduğu üç önemli mermer üretim merkezinden bahsedilmektedir: Prokonnesos, Teos ve Dokimeion. İlkinde beyaz mermer üretilirken, diğer ikisinde beyaz yanında renkli mermer de üretilmiştir.¹¹¹ Prokonnesos'un İzmit'in batısındaki Marmara Adası, Teos'un İzmir/Sığacık ve Dokimeion'un Afyon'da olduğu hatırlanırsa, Nicomedia'ya Sapanca Gölü vasıtasıyla getirilen mermerin, Nicomedia'nın güneydoğusundaki Bilecik ve Adapazarı¹¹² güzergâhını izleyerek Afyon'dan geldiği akla yakın görünmektedir.

Burada bahsedilen *ağaç* ve *kereste* unsurlarının aynı anlama geldiği düşünülmemelidir. Zira *ligna* kelimesi *ağaçlar* anlamına gelebildiği gibi *odunlar* anlamına da gelmektedir. Dolayısıyla *ligna* derken yakma amaçlı getirilen ağaç parçaları, *materiae* derken de inşa faaliyetlerinde kullanılacak keresteler kastedilmiş olmalıdır.

Cubitum Latince dirsek anlamına gelen bir kelimedir ve Plinius'un kullandığı ölçü birimi *cubit'*in kökenidir. *Cubit* dirsekten elin orta parmağının ucuna kadar olan uzaklıktır. Pek çok eski uygarlık tarafından kullanılmıştır. Mısır'da yaklaşık 53 cm, Roma'da ise yaklaşık 44 cm'ye denk gelmektedir.¹¹³ Bugün modern tekniklerle yapılan ölçümler sonucu gölün denizden yüksekliğinin 30 metre olduğu bilinmekte¹¹⁴ise de, bu hesaba göre Plinius'un ustaları gölün denizden yüksekliğini yaklaşık 18 metre ölçmüşlerdir. Bu ölçümün neden önemli olduğu Traianus'un cevabında ortaya çıkmaktadır. İmparator, nehrin denizden yüksekliğinin çok iyi hesaplanmasını çünkü aksi halde nehrin suyunun denize akacağını ve nehrin su sıkıntısı yaşayacağını belirtmiştir.¹¹⁵ Bunun üzerine Plinius, imparatoru bu konuda rahatlatmak için birkaç alternatif sunan bir mektup daha yazmıştır.¹¹⁶ Seçeneklerinden biri Sapanca'yı direk denize bağlamak yerine, İzmit Körfezi'ne dökülen ve kuzeyden geçen bir akarsuyun yatağını değiştirip, Sapanca Gölü'ne akıtmak suretiyle bağlantı kurmaktır.

Burada önemle belirtmek gerekir ki her ne kadar kaynaklar Plinius'un bu projeyi düşünen ilk kişilerden olduğunu söylese de, tek düşünen o değildir. Örneğin Bizans İmparatoru Aleksios, XI. yüzyıl sonlarındaki Türk akınlarına karşı Sapanca gölünün güneyinden İzmit Körfezi'ne uzanan bir kanal kazdırıp içini su ile doldurarak Türklerin İzmit çevresine girmesini engellemek istemiştir.¹¹⁷ Doğu tarafında açılacak bir kanalı öngören Türk tarihine

108 Brian Campbell, *Rivers And The Power Of Ancient Rome*, The University Of North Carolina Press, USA, 2012, s. 224.
109 Tarsia Bölgesi, Sakarya Nehri'nin şimdiki Adapazarı Ovası'na çıktığı yerin kuzeyinde bulunuyordu. M. Akif Erdoğan, *Tarih Yazıları*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2006, s. 371.
110 Hale Güney, *The Resources And Economy Of Roman Nicomedia*, University Of Exeter, Doktora Tezi, UK, 2012, s. 108.
111 Tulga Albustanlıoğlu, "Roma İmparatorluk Mermer Ocağında Locus'un İşlevi", *Coşkun Özgünel'e 65. Yaş Armağanı*, Homer Kitabevi, İstanbul, 2007, s. 29. Roma dönemindeki mermer yatakları Resim 2'de gösterilmiştir.
112 R. Martin Harrison, *Mountain and Plain*, University Of Michigan Press, USA, 2001, s. 65.
113 A. Rothstein, E. Rothstein, G. Lauber, *Write For Mathematics*, Corwin Press, 2. Ed., USA, 2007, s. 184.
114 Ali Uzun, "Sapanca Gölü (Sakarya) Ornitofaunasının Biyoeкологиisi", *SAÜ Fen Edebiyat Dergisi* (2010-1), Sakarya, s. 2.
115 "...sed plane explorandum est diligenter, ne, si demissus in mare fuerit, totus effluat, certe quantum aquarum et unde accipiat", *Plinius Letters II*, s. 332.
116 Onuncu kitabın 61 nolu mektubudur.
117 Salim Ögüt, "Kılâde", *İA*, c. 25, TDV, Ankara, 2002, s. 397.

ait başka bir örnekte, Kanuni Sultan Süleyman döneminde İznik ve Sapanca gölleriyle Sakarya Nehri'nin birleştirilmesine başlanmış, savaşlar nedeniyle tamamlanamamıştır. Daha sonra 1591'de Vezir-i Azam Koca Sinan Paşa bizzat bölgeye gidip araştırmalarda bulunmuş, hatta kanalın üçte biri kazılmış, İzmit sancak beyi, kadısı ve bölge halkı görevlendirilmiş¹¹⁸ ancak dönemin padişahı III. Murat İstanbul'a nakledilecek odunun bu zamana kadar nasıl geldiye bundan sonra da öyle tedarik edilmesini buyurduğu için proje gerçekleştirilememiştir.¹¹⁹ Görülüyor ki Sapanca Gölü her dönemde kanallarla etrafındaki su kaynaklarıyla bağlanmaya çalışılan ve taşımacılık açısından son derece önemli kabul edilen bir göl olmuştur. Bunda etrafındaki kaynakların zenginliğinin de payı yadsınmaz.

Mektuba dönecek olursak anlaşılmaktadır ki Plinius diğer inşaat işlerinde olduğu gibi bu iş için de Roma'dan usta istemiştir. Yalnız diğerlerinden farklı olarak, bu kez önce bölgedeki ustalardan bilgi edinmiştir. "İddia ediyolar" şeklindeki güvensizlik ifadesine özellikle dikkat çekmek gereklidir.

Bahsi geçen kralın kim olduğu kesin olarak bilinmemekle birlikte, Bithynia'nın eski krallarından biri olduğuna şüphe yoktur. Eski bir kral tarafından başlanıldığı belirtilen bu kanal Sapanca Gölü'nü Nicomedia'nın yakınındaki bir nehir ile bağlamak üzere planlanmıştır.¹²⁰ Tamamlanamamasının nedeni bilinmemektedir.

Şehirle ilgili son mektup bir inşaat bahsetmektedir:

"Efendim, Nicomedialılar benim gelişim öncesinde eski foruma¹²¹ yenisini eklemeye başladılar. Bunun bir köşesinde Magna Mater için yapılmış çok eski bir tapınak var. Şimdi yükselen binadan çok daha alçakta olduğu için, özellikle bundan dolayı ya onarılmalı ya da taşınmalıdır."¹²²

Plinius'nin sözünü ettiği Magna Mater (Büyük Anne) Doğu dünyasında Kibele olarak tanınan tanrıçadır¹²³ ve Romalıların inandığı önemli tanrıçalardan biridir. Bu inanç, Roma tarihinde özel bir öneme sahiptir. Hem pek çok özelliği hem de ona ibadet etmek, Roma dini uygulamalarının karakteristik bir özelliğidir.¹²⁴ Bithynia valisi Genç Plinius'un dayısı olan, ona adını veren Yaşlı Plinius da bu tanrıçanın çok değerli ve uğurlu olduğunu şu sözleriyle ifade etmiştir:

"Tanrıların Annesi'nin Roma'ya geldiği yılın yazında, önceki 10 yıldan daha büyük bir hasat vardı."¹²⁵

MÖ 204'te Anadolu'dan alınıp Roma dini inancına dâhil edilen Magna Mater için Roma'da siyah bir meteor taşından tasvir yapılarak şehrin kalbinde bulunan Palatinum tepesindeki tapınağa yerleştirilmiştir.¹²⁶ Mektuptan anlaşılmaktadır ki bu tapınaklardan sadece Roma merkezinde yoktur, İzmit'te de bir tane vardır ve İzmit halkı onu kutsal kabul etmektedir. Plinius da buna saygı göstermiş ve yanında yapılacak binalar ondan daha yüksek olacağından, aralarında alçak boyda kalmasın diye ya taşınmasını ya da, büyük

118 İdris Bostan, "İzmit", İA, c. 23, TDV, İstanbul, 2001, s. 537.

119 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c. III, I. Kısım, TTK, Ankara, 1995, 38-39.

120 Frank Gardner Moore, "Three Canal Projects Roman and Byzantine", *American Journal Of Archeology*, vol. 54, no 2, (Ap. Jun. -1950), s. 110.

121 Eski Romalılar için Forum pek çok şeydir; Pazar, değiş-tokuş yeri, mahkeme, açık hava toplantı salonu, devletin istikbalinin bağlı olduğuna inanılan Tanrılara kurbanların sunulduğu yer. David Watkin, *The Roman Forum*, FSC, Great Britain, 2009, s. 11.

122 "Ante adventum meum, domine, Nicomedenses priori foro novum adicere coeperunt, cuius in angulo est aedes vetustissima Matris Magnae aut reficienda aut transferenda ob hoc praecipue, quod est multo depressior opere eo, quod cum maxime surgit", Plinius Letters II, s. 338.

123 Patricia Monaghan, *Encyclopedia Of Goddesses And Heroines*, Canada, 2014, s. 297.

124 Lynn E. Roller, *In Search Of God The Mother*, University Of California Press, USA, 1999, s. 280.

125 "quo verum anno Mater deum advecta Romam est, maiorem ea aestate messem quam antecedentibus annis decem factam esse tradunt", Plinius, *Natural History* V, 18.4.16. Trans.: H. Rackham, Harvard University Press, London, 1961, s. 198.

126 Deborah F. Sawyer, *Women and Religion In The First Christian Centuries*, Routledge, London, 1996, s. 119.

ihtimalle boyu uzatılmak suretiyle, onarılmasını önermiştir. Bu mektup bize ayrıca İzmit halkının dini inancı hakkında da bilgi vermektedir.

Sonuç

Mektuplar bir bütün olarak incelendiğinde ortaya çıkan bilgilerden anlaşılıyor ki Nicomedia, Bithynia eyaletinin önemli bir kentidir. Hatta bilim dünyasının çoğunluğunun fikrine uyacak olursak başkentidir. Hem bu nedenle hem de işlek bir limana sahip olması nedeniyle en uğrak noktalardan biri olmuş, pek çok sebepten dolayı da sorunlarla karşı karşıya kalmıştır.

Mektuplardan hareketle kentin yaşadığı sorunlara bakıldığında ilk olarak cezasını kapalı bir yerde, bir cezaevine değil de dışarıda, belki de bir maden ocağında ya da köprü inşaatında çalışarak çekmekte olan mahkûmların yeterince kontrol edilmediği anlaşılmaktadır. Aynı mektupta dikkati çeken bir diğer şey, işe alımlarda kişinin geçmiş yaşantısına ya da güncel bir ifadeyle bugün işe alımlarda savcılıktan istenen temiz kâğıdı benzeri, kişinin geçmişi hakkında en azından bir cezası olup olmadığıyla ilgili bilgi veren bir belgeye gerek duyulmuyor olmasıdır. Belge istenmese de yaşananlar, işe alınacaklar hakkında en azından yüzeysel de olsa resmî bir araştırma yapılmadığı izlenimini uyandırmaktadır. Sonuç olarak Nicomedia’da kamu görevlisi kölelerin arasında mahkûmların da olduğu anlaşılmaktadır. Başka bir açıdan bakacak olursak bu bilgi bize Nicomedia’nın kamu kölelerine daha fazla ihtiyaç duyduğunu ve bu yüzden işler görülsün diye alınan işçilere çok dikkat edilmediğini de gösteriyor olabilir.

Nicomedia’da da diğer imparatorluk kentlerinde olduğu gibi tapınaklar kamu binası sayılmaktadır ve inanışlar doğudan etkilenmiştir. Bu durum şehirde Mısır tanrıçalarından biri olan Isis’e ait bir tapınak olmasından rahatlıkla anlaşılabilir. Bu inanışın ticaret yoluyla kente geldiği düşünüldüğünde Nicomedia’nın ticari olarak ne kadar aktif olduğu da görülecektir.

Dikkati çeken bir başka sonuç başkent olarak addedilen bir kentte yangın söndürme teşkilatının, teşkilat bir kenara bırakılacak olunursa, yangın söndürme teçhizatının dahi bulunmamasıdır. İmparatorun mektubundan teşkilatın oluşturulmama nedeni anlaşılrsa da teçhizata o güne kadar ihtiyaç duyulmaması ya da temini için hiçbir şey yapılmamış olması da ayrıca ilginçtir.

Yangınla ilgili mektuptan çıkarılan bir diğer bilgi, işin erbabı olmadığı ya da işi öğrenmekle ilgisi olmadığı halde, yönetimin istemediği/istemeyeceği amaçlar uğruna, meslek gruplarına dâhil olmaya çalışan kişilerin varlığıdır. İmparator bu kişilerin kötü niyetli olduğunu düşünmekte, Plinius ise bu kişilere fırsat tanımayacağına dair teminat vermektedir.

Su kemerleri ile ilgili bilgi veren mektuptan hareketle, dönemin ekonomik koşulları ölçüsünde ödenen ve yapılar defalarca tamamlanamadığı için sokağa atılmış olan para miktarına bakılacak olunursa, Nicomedia halkının zengin bir halk olduğu da göze çarpmaktadır. Bu su kemerlerinin çok para ödenmiş olmasına rağmen yarım bırakılması akla halkın su teminine yeterli önemi verip vermediği sorusunu getirmekle birlikte, üçüncü kez aynı girişimde bulduklarının görülmesi halkın suyun var olması gerektiğine inanan, ısrarcı bir halk olduğu izlenimini uyandırmaktadır.

Plinius’un imparatorlardan sürekli bölgeye mimar ya da mühendis gönderimini istemesi eyalette o işleri yapabilecek ustaların olmadığı şeklinde yorumlanamaz. Çünkü Traianus bir mektubunda her eyalette bu ustalardan olduğunu, Roma’dan gönderilmesinin uzun süreceğini ve gereksizliğini belirtmiştir. Roma’da yaşayan imparator bunu bildiğine

göre eyaletin içinde yaşayan Plinius de biliyor olmalıdır. Demek ki buradaki ustalara güvenmemektedir.

Mektuplardan çıkarılabilecek bir diğer sonuç Nicomedia çevresinin içme suyu kaynakları açısından zengin olduğudur. En azından Plinius, halk tarafından bilinmeyen yeni bir su kaynağı keşfettiğini belirtmektedir.

Görülüyor ki Nicomedia nüfus bakımından kalabalık bir kenttir ve çalışacak işçi bulmak gibi bir sıkıntısı yoktur. Ayrıca mermer ve kereste gibi ağaçtan ürünlerin binbir zahmetle uzaktan getirildiğine bakılırsa o dönemde kentin yakınında herhangi bir mermer madeni ya da ağaçlarından yararlanılabilecek bir orman bulunmadığı ya da varsa da halk tarafından bilinmediği de düşünülebilir.

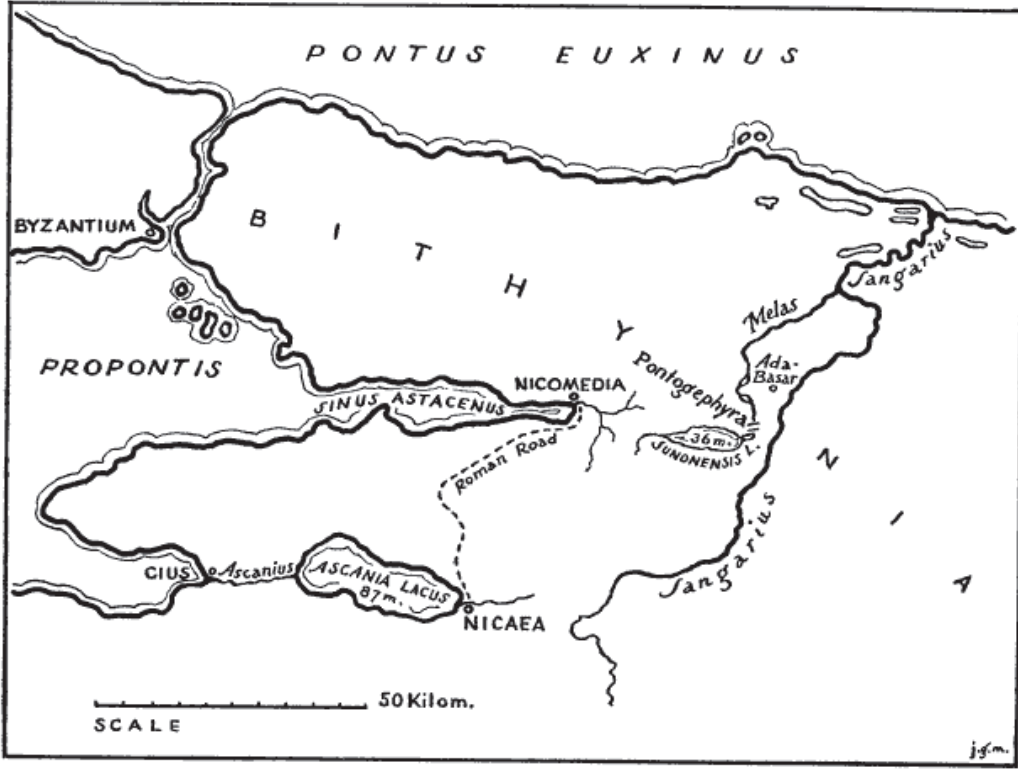
Sonuç olarak mektuplardan anlaşılmaktadır ki, Plinius'nin valiliği döneminde, gerek maddi olanakları, gerek coğrafi konumu ve yeraltı-yerüstü zenginlikleri gerekse de nüfus yapısı açısından Nicomedia, Roma İmparatorluğu'nun ve Bithynia Eyaleti'nin en önemli şehirlerinden biridir.

KAYNAKÇA

- Albustanhođlu, Tulga, "Roma İmparatorluk Mermer Ocağında Locus'un İşlevi", *Coşkun Özgünel'e 65. Yaş Armağanı*, Homer Kitabevi, İstanbul, 2007.
- Alston, Richard, *Aspect of Roman History*, Routledge, USA, 1998.
- Atanasio, Donato, *Ancient White Marbles*, Trans.: A. J. Casling, L'ERMA, Roma, 2003.
- Bakrezer, Güven, "Antik Yunan Düşüncesinde Kölelik", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, c.63, S. 1, Ankara, 2008.
- Baz, Ferit, "Considerations for the Administration of the Province Pontus et Bithynia During the Imperial Period", *CEDRUS The Journal of MCRI*, Cedrus I (2013), İstanbul.
- Bekker-Nielsen, Tønnes, Ed., "The Bithynian Cities under the Later Empire", *Urban Life and Local Politics in Roman Bithynia*, BSS, 7, Aarhus University Press, Denmark, 2008.
- Benko, Stephen, *Pagan Rome And Early Christians*, Indiana University Press, USA, 1986.
- Berger, Adolf, *Encyclopedic Dictionary of Roman Law*, vol.43, part 2, The Lawbook Exchange, Ltd., USA, 2008.
- Bostan, İdris, "İzmit", İA, c. 23, TDV, İstanbul, 2001.
- Buckland, William Warwick, *The Roman Law of Slavery*, Cambridge University Press, UK, 2010.
- Bury, John Bagnell, *History of the Later Roman Empire*, St. Martins Press, USA, 1958.
- Campbell, Brian, *Rivers and the Power of Ancient Rome*, The University Of North Carolina Press, USA, 2012.
- Cook, John Granger, *Roman Attitudes toward the Christians*, Mohr Siebeck, Germany, 2010.
- Cowell, Frank Richard, *Life in Ancient Rome*, The Berkley Publishing Group, USA, 1980.
- Demircioğlu, Halil, *Roma Tarihi*, 1. Cilt, 5. Baskı, TTK, Ankara, 2011.
- Diakov, V, S. Kovalev, İlkçağ Tarihi, c. 2, Çev.: Özdemir İnce, Yordam Kitap, 2. Basım, İstanbul, 2011.
- Dwyer, John C., *Church History*, Paulist Press, USA, 1998.
- Edmondson, Jonathan, Ed., *Augustus*, Edinburg University Press, Great Britain, 2009.
- Erdođru, M. Akif, *Tarih Yazıları*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2006.
- Gleason, Maud W., "Greek Cities Under Roman Rule", *A Companion to the Roman Empire*, Ed.: D. S. Potter, Blackwell Publishing, UK, 2010.
- Güney, Hale, *The Resources and Economy of Roman Nicomedia*, University of Exeter, Doktora Tezi, UK, 2012.
- Harrison, R. Martin, *Mountain and Plain*, University of Michigan Press, USA, 2001.
- Hedrick, Charles W., *History and Silence: Purge and Rehabilitation of Memory in Late Antiquity*, University of Texas Press, USA, 2000.
- Heironimus, John Paul, Trans., "Selected Letters of The Younger Plinius", *Classics in Translation*, vol. II: Latin Literature, Ed.: P. L. McKendrick, H. M. Lowe, University of Wisconsin Press, USA, 1980.
- Heyob, Sharon Kelly, *The Cult o Isis among Women in the Graeco-Roman World*, Brill, Belgium, 1975.
- Holloway, Paul A., *Coping with Prejudice: 1 Peter in Social-Psychological Perspective*, Mohr Siebeck, Germany, 2009.
- Holoka, James, "Plinius The Younger", *From Polis to Empire the Ancient World*, Ed.: A. Traver, Greenwood Press, USA, 2002.
- Howatson, M. C., Ed., *Oxford Antikçağ Sözlüğü*, Çev.: Faruk Ersöz, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2013.
- Jones, C. P., "A New Commentary on the Letters of Plinius", *Phoenix*, vol: 22, no:2, (Summer, 1968).
- Kabađađaç, Sina, Erdal Alova, *Latince-Türkçe Sözlük*, Sosyal Yayınlar, İstanbul, 1995.
- Knight, Charles, *Penny Cyclopaedia*, vol. XXI, W. C. and Sons., London, 1841.
- Lobban, Richard A., *Historical Dictionary of Ancient and Medieval Nubia*, Scarecrow Press, USA, 2004.
- Loewenstein, Karl, *The Governance of Rome*, Martinus Rihhoff, Netherlands, 1973.
- Marchesi, Ilaria, *The Art of Plinius's Letters*, Cambridge University Press, UK, 2008.
- Matz, David, *Vioces of Ancient Greece and Rome*, ABC-CLIO, USA, 2012.

- McHugh, Michael P., "Plinius The Younger", *Encyclopedia of Early Christianity*, Vol. I, Second Edition, Ed.: Everett Ferguson, Taylor&Francis, USA, 1999.
- Millar, Fergus, *Rome, the Greek World, and the East*, vol. II, University of North Carolina Press, USA, 2004.
- Monaghan, Patricia, *Encyclopedia of Goddesses and Heroines*, Canada, 2014.
- Moore, Frank Gardner, "Three Canal Projects Roman and Byzantine", *American Journal of Archeology*, vol. 54, no 2, (Ap. Jun. 1950).
- Müllero, C., F. Dübner, *Strabonis Geographica*, vol. I, Paris, 1853.
- Norena, Carlos F., "The Social Economy of Plinius's Correspondence with Traianus", *American Journal of Philology* 128, The Johns Hopkins University Press, 2007.
- Ouseley, William, "Historical Notices of Nicomedia, the Ancient Capital of Bithynia", *Transactions of the Royal Society of Literature of the United Kingdom*, vol. I, part II, J. Murry, London, 1829.
- Öğüt, Salim, "Kilâde", İA, c. 25, TDV, Ankara, 2002.
- Özdemir, Gökçe Türkoğlu, "Roma Hukukunda Rüşveti Önlemeye Yönelik Düzenlemeler", *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, c. 9, Özel Sayı, İzmir, 2007.
- Plinius Caecilius Secundus, J. D. Duff, Ed., *C. Plini Caecili Secundi Epistularum Liber Sextus*, Cambridge University Press, UK, 1906.
- Plinius Letters I*, Trans: W. Melmoth, Rev.: W.M.L. Hutchinson, Heinemann, Great Britain, 1931.
- Plinius Letters II*, Trans: W. Melmoth, Rev.: W.M.L. Hutchinson, Heinemann, Great Britain, 1915, 1927.
- Plinius, *Natural History V*, 18.4.16. Trans.: H. Rackham, Harvard University Press, London, 1961.
- Rebillard, Eric, *Early Christianity*, Oxford University Press, UK, 2010.
- Roller, Lynn E., *In Search of God the Mother*, University of California Press, USA, 1999.
- Rothstein, A., E. Rothstein, G. Lauber, *Write for Mathematics*, Corwin Press, 2. Ed., USA, 2007.
- Russell, Ben, *The Economics of the Roman Stone Trade*, Oxford University Press, UK, 2013.
- Rutledge, Steven H., *Imperial Inquisitions: Prosecutors and Informants from Tiberius to Domitian*, Routledge, UK, 2001.
- Sawyer, Deborah F., *Women and Religion in the First Christian Centuries*, Routledge, London, 1996.
- Shelton, Jo-Ann, *The Women of Plinius's Letter*, Routledge, USA, 2013.
- Sherwin-White, A. N., *The Letters of Plinius*, Oxford University Press, UK, 1998.
- Smith, William, *A New Classical Dictionary*, Harper & Brothers Publishers, New York, 1860.
- Şahin, N. Eda Akyürek, "Unter Der Statthalterschaft Des rufius Varenus In Bithynien Ehren Die Trikkeanoi Ihren Wohltäter Achaikos", *Gephyra*, Vol: 9, 2012, abstract, <http://www.ua.sciary.com/journal-scientific-gephyra-article-232818>.
- Torchia, Marion Kettling, *Traianus and Civic Autonomy In Bithynia: A Study of the Governments of Nicaea, Nicomedia and Prusa*, Doktora Tezi, Yale University, 1969.
- Ulugün, Yavuz, Muhittin Bakan, Taner Aksoy, *Kocaeli ve Çevresi Tarihi II, Roma Dönemi Bithynia*, KYOD Tarih Yayınları, İzmit, 2007.
- Uzun, Ali, "Sapanca Gölü (Sakarya) Ornitofaunasının Biyoekolojisi", *SAÜ Fen Edebiyat Dergisi* (2010-1), Sakarya.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, c. III, I. Kısım, TTK, Ankara, 1995.
- Vorst, Robert E. Van, *Jesus Outside the New Testament*, Wm. B. Eerdmans Publishing, USA, 2000.
- Walsh, P. G., *Plinius the Younger Complete Letters*, Oxford University Press, UK, 2006.
- Watkin, David, *The Roman Forum*, FSC, Great Britain, 2009.
- Winsbury, Rex, *Plinius the Younger: A Life in Roman Letters*, Bloomsbury Publishing, UK, 2014.
- Witt, R. E., *Isis in the Ancient World*, The Johns Hopkins University Press, USA, 1971.
- Wolf, Greg, "Plinius's Province", *Rome and the Black Sea Region*, BSS, 5, Ed.: Tønnes Bekker-Nielsen, Aarhus University Press, Denmark, 2006.

EKLER

Resim 1¹²⁷

Resim 2¹²⁸

127 İstanbul 2013⁷, s. 43.

128 Donato Attanasio, *Ancient White Marbles*, Trans.: A. J. Casling, L'ERMA, Roma, 2003, s. 19.